ISSN: 2181-1741 (print)
ISNN: 2181-1725 (online)
2024 / № 10

FILOLOGIK TADQIQOTLAR:
TIL
ADABIYOT
TA'LIM

Philological research:
LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

Филологические исследования:
ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

pholologicalresearch.uz

TERMIZ DAVLAT UNIVERSITETI
TerDU

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA’LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo‘yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2024/ № 10

Termiz – 2024

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020-yil 19-oktyabrda 1122 raqami bilan ro‘yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko‘chirma va ma’lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko‘chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 28.10.2024
Qog‘oz bichimi: 70x85
Bosma tabog‘i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog‘ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko‘chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko‘chasi, 43.
Telefon: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Rasmiy sayt:
https://journaltersu.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisod fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY’ATI:

Bekpo‘lat Umurqulov, *filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o‘rinbosari)*
Shoxista Maxmaraimova, *filologiya fanlari doktori, professor (mas’ul muharrir)*
O‘ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O‘zbekiston)
Normat Yo‘ldoshev, f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O‘zbekiston)
Asqar Eshmo‘minov, f.f.d., dotsent (O‘zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O‘zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.f.d., dotsent, (PhD) (O‘zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Ahad Shukurov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Gulchehra Begmatova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Nargis Qurbonazarova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Sherzod Turdiqulov, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Zaynura Qodirova, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)
Humayun Nadim Muhammad, f.f.f.d. (PhD) (O‘zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To‘raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 28.10.2024
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт:
https://journaltersu.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ, доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)
Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)
Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (PhD), доцент (Узбекистан)
Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)
Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)
Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)
Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нормат Юлдашев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Бобоназар Муртазаев, ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Аскар Эшмуминов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)
Зафар Умуркулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Ахад Шукуров, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Абдумурод Арслонов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Сирожиддин Турдимуродов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Гульчехра Бегматова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Наргис Курбаназарова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Муяссар Холова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Шерзад Турдикулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Зайнура Кадирова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хумаюн Надим Мухаммад, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 28.10.2024
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998762231649

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
https://journaltersu.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV, doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, PhD (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, PhD (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, PhD (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, PhD (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, PhD (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, PhD (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, PhD (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, PhD (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, PhD (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, PhD (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, PhD (Uzbekistan)
Sherzod Turdikulov, PhD (Uzbekistan)
Zaynura Kadirova, PhD (Uzbekistan)
Humayun Nadim Muhammad, PhD (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

JO‘RAYEVA BIBISH MUXSINOVNA,
TO‘XTAYEVA DILAFRUZ ASHUROVNA
Intensivlik va darajalanish munosabati 7

ТОЖИЕВ ОЛИМЖОН МУЙДИНОВИЧ
Ўзбек тилида равиш/сифат типидаги лексемаларда мазмуний синкретизм 12

UMURQULOV ZAFAR BEKPO‘LATOVICH
Til – hissiyotlar ifodalash vositasi 16

MARDIYEV BEGALI XUDOYQUL O‘G‘LI
Shaxs nomlarining lug‘aviy qatlamdagi o‘rni va tavsifiy belgilari 21

QODIROVA MUKADDAS TOG‘AYEVNA
Ingliz tili biznes diskursida dunyoning paremiologik manzarasi.....24

JO‘RAYEVA NASIBAXON GANIYEVNA
Tarixiy romanlar diskursida so‘zlarning
o‘zaro ma’no munosabatlari 29

RO‘ZIMATOVA DILNOZA MURODOVNA
Ijtimoiy maqomning sotsiolingvistik talqini 32

ZAYNUTDINOVA GULNOZA ANVARJON QIZI
Presedent birliklar va turg‘un birikmalarning
badiiy matndagi poetik ahamiyati (Shuhrat Orif ijodi misolida).....37

VASLIDDINOVA KAMOLA QODIRJON QIZI
Korpus platformalarining til tadqiqotidagi amaliy ahamiyati.....42

НАРМУРОДОВА ДИЛФУЗА АБДУХОЛИК КИЗИ
Типологические и генетические характеристики
терминосистемы civil engineering/строительство 46

YADIGAROVA SITORA BAXRAMOVNA
Phraseological units with clothing components in english language.....49

МУНДАРИЖА

ADABIYOTSHUNOSLIK

BOLTAYEVA GULCHEHRA SHOKIROVNA
Muxammaslarda ijtimoiy muammolar tasviri.....51

СМАМУТОВА ШИРИН АЗАТБАЕВНА
Қазіргі қазақ-қарақалпақ прозасындағы әдеби байланыстар.....54

АБДУЛЛАЕВ МУҲАММАД ҲАМЗАЕВИЧ
Убайдий рубоийнавис шоир.....57

ГАСЫМОВА СЕВИНДЖ АШУР КЫЗЫ
Традиции праздника новруз в Азербайджане.....60

NADIM MUHAMMAD HUMAYUN
Alisher Navoiying «Hayratul-abror» dostoniga ishlangan «Hammomdagi uchrashuv» miniatyurasiga sharh va Navoiy qurdirgan ba'zi inshootlar.....66

JUMAYEV ILHOM HAMROYEVICH
O'zg'urmish – komil zohid timsoli.....71

КЕНЖЕБАЕВА РОЗА САЙЛАУОВНА
Фариза оңғарсынова және қарақалпақ Ақын-жазушылары арасындағы достық әдеби байланыс.....78

ALIYEVA ORZIGUL
Abdulla Oripov va Shavkat Rahmonning olam hamda insonga munosabatidagi o'ziga xoslik.....81

Resume. Comparative constructions play an important role in expressing human emotions in a text. Comparative expressions create specific psychological states in the text and create certain situations in the psyche of the text reader. Comparative expressions can be one of the important factors in studying the psycholinguistic features of Uzbek texts.

Резюме. Сравнительные конструкции играют важную роль в выражении эмоций человека в тексте. Сравнительные выражения создают в тексте своеобразные психологические состояния и создают определенные состояния в психике читателя текста. Сравнительные выражения могут быть одним из важных факторов при изучении психолингвистических особенностей текстов на узбекском языке.

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2024; 10
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

SHAXS NOMLARINING LUG‘AVIY QATLAMDAGI O‘RNI VA TAVSIFIY BELGILARI

Mardiyev Begali Xudoyqul o‘g‘li,
Sh. Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti
Urgut filiali Tillar kafedrasi mudiri,
filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent v.b.

Ma'lumki, O‘rta Osiyo kishilik madaniyati tarixida eng qadimiy beshiklardan biri hisoblanadi. Arxeologik qazilmalar ushbu hududda eramizdan ko‘p ming yillar ilgari ham odamlar yashaganligini isbotlab bergan.

Ushbular mazkur hududda ibtidoiy jamoa tuzumi davridayoq ovchilik, baliqchilik, chorvachilik hamda dehqonchilik paydo bo‘laganligidan dalolat beradi. Keyinchalik esa ajdodlarimiz konlarda ishlagan, mis, temir eritish, metallardan turli-tuman harbiy qurollarni yasash, kemasozlik, to‘quvchilik, binokorlik va boshqa ishlar bilan shug‘ullana boshlagan. Mana shu asnoda ajdodlarimiz tilida ayni shunday ishlar bilan shug‘ullangan shaxslar kasb-korini ifodalovchi maxsus leksik birliklar ham qaror topa boshlagan.

XIX asrning ikkinchi yarimidan O‘rta Osiyoning chor Rossiyasi tomonidan bosib olinishi munosabati bilan yurtimiz hayotida siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy, qisman madaniy – ilmiy o‘zgarishlar yuz berdi. Pirovardida, o‘zbeklarning ruslar bilan bevosita aloqaga kirishuvlari natijasida o‘zbek tili leksikasiga ham o‘z ta'sirini o‘tkaza boshladi. Bu masalaning biz uchun zarur bo‘lgan tomoni shundaki, o‘sha davrdan boshlab o‘zbek tilida, ayniqsa texnika bilan bog‘liq yangi-yangi shaxs nomlari yuzaga keldi, qator shaxs nomlarining semantikasida o‘zgarishlar sodir bo‘ldi va hokazo.

Xalq xo‘jaligini texnik jihatdan qayta qurollantirish, mamlakatimizning moddiy-texnik bazasini yuksaltirish, fan, madaniyatini yanada rivojlantirish, qishloq xo‘jaligini yurdirish kabi ulkan vazifalar taqozosi bilan mehnat taqsimotiga keng yo‘l ochildi. Pirovardida, mana shu mehnat jarayonida ishtirok etuvchilar, turli-tuman kasb-kor egalari paydo bo‘la boshladi. Bu ekstralingvistik faktorlar ona tilimizda faoliyati mehnat jarayoni bilan bog‘liq bo‘lgan shaxslarni ifodalovchi minglab maxsus leksemalarning yuzaga kelishiga olib keldi. Birgina qishloq xo‘jaligini olib ko‘raylik. Sir emaski, agrotexnika va mexanizatsiyaga asoslangan qishloq xo‘jaligi malakali mehnatni talab qiladi. Fermer xo‘jaliklarida hozirgi texnikani amaliy va nazariy jihatdan o‘zlashtirgan kishilar- traktorchilar, kombaynichilar, buldozerchilar, paxta terish agregatida, melioratsiya ishlari bilan bog‘liq bo‘lgan

mexanizmlarda ishlovchilar, dizelchilar, ta'mirlovchi - chilangarlar, dehqonlar va hokazolar mehnat qilishmoqda. Bular yuzlab shaxslar nomlari binobarin, ularni ifodalovchi atamalar demakdir. Buning yuzlab shaxslar nomlari binobarin, ularni ifodalovchi atamalar demakdir. Buning ustiga kishilarning hulq –atvori, yurish-turish, biror holati, qayd etilganlardan tashqari bo'lgan kasb-kori, nihoyat, qarindosh-urug'chilikni bildiruvchi shaxs nomlari ham mavjudligini unutmaslik kerak. Qisqasi, boshqa tillarda bo'lganidek, o'zbek tili leksikasida ham shaxs nomlari alohida o'rinni egallaydi. Vaholanki, tilda mavjud bo'lgan shaxs nomlarini kompleks tadqiq qilish mana shu boylikning ona tilimiz leksikasida tutgan o'rnini belgilash, ularning leksik-semantik xususiyatlarini ochib berish, yasalish imkoniyatlarini aniqlash faqat leksikologiya uchungina emas, balki grammatikaning so'z yasalish qismi uchun ham nihoyatda zarurdir. Bu esa shaxs nomlarini monografik rejada o'rganish muhim ahamiyat kasb etishidan dalolat beradi.

Ma'lumki, kasb-korlarni muhim psixologik belgilariga qarab tasnif qilish kasbshunoslikning zaruriy ilmiy asosi hisoblanadi. Mehnat tarbiyasi va ta'limi, kasb tanlash, kasb-kor bo'yicha maslahatlar uyushtirish, kasblar bo'yicha ma'lumotlarga ega bo'lish va hokazaolar ayni shu kasbshunoslikning rivoji bilan bevosita aloqadordir. Tabiiy, bunda til omili ham muhim rol o'ynaydi[1].

Kasbshunoslikka oid adabiyotlarda qayd etilishicha[2], kasb-korlar mehnat predmeti belgisiga qarab, asosan, 5 tipga bo'linadi, bular quyidagilardan iborat:

I. "Shaxs – texnika" tipidagi kasb-kor nomlari. Bu tipga kiruvchi kasb-kor nomlari tilda eng ko'pligi va juda keng tarqalganligi bilan xarakterlanadi. Texnik kasb-korlar olamidan xabardor bo'lib turishning qulay bo'lishi uchun ular yanada maydaroq guruhlarga bo'linadi .

Hozirgi davrda eng ko'p tarqalgan kasb-kor nomlaridan biri xilma-xil yo'nalishdagi operatorlik kasbdir. O'z navbatida bu kasb egalari yana xilma-xil turlarga bo'linadi. Masalan, birinchi tip operatorlar, ikkinchi tip operatorlar kabilar bo'lib, ular turli-tuman texnologik jarayonlarni kuzatish, nazorat qilish, tartibga solish ishlarini amalga oshiradilar.

Kompyuterlar bilan shug'ullanadigan shaxslar birinchi tipdagi operatorlar jumlasiga kiradi. Ular tilda quyidagi leksik birliklar bilan ifodalangan: aloqa operatori, hisoblash mashinasi operatori, elektron hisoblash operatori, texnologik jarayonlar operatori, distansion boshqarish pulti operatori, komyuterchi, kompyuter ustasi,ma'mur kabilar.

Axborotni qabul qilish va qayta ishlash, shuningdek, havo, temiryo'l, avtomobil, va suv transportlari bilan aloqador bo'lgan vazifalarni hal qiluvchi shaxslar ikkinchi tipdagi operatorlar ("mashinistlar") jumlasiga kiradi. Bu kasb turiga yer qazish, yuk ko'tarish, transport agregatlari va qurilmalar mashinistlari ham kiradi.

Ikkinchi tip operatorlarining birinchi guruhiga kiradigan kasb egalari nomlari quyidagi atamalar bilan ifodalanadi: haydovchi (umumiy nom), avtomobil haydovchi \\ shofyor, tramvay haydovchi, trolleybus haydovchi, uchuvchi, vertoletchi, velosipedchi, mototsiklchi, kema kapitani, teplovoz mashinisti va boshqalar.

Ikkinchi tip operatorlarning ikkinchi guruhiga kiruvchi shaxslar quyidagicha ataladi: avtokran mashinisti yoki avtokranchi, traktorchi, buldozorchi, kranchi, avtogreyderchi, shina moslamasi mashinisti, mexanizator, kombaynchi, ekskavatorchi va boshqalar.

"Shaxs- texnika"tipidagi kasb-kor nomlariga xilma-xil texnik sistemalarni montaj qilish, sozlash va ishga tushirish kabi ishlar ham kiradi, ular bilan aloqador bo'lgan shaxslarni ifodalash uchun qo'llanadi.

Turli-tuman leksik birliklardan foydalaniladi: frezerchi, slesar, (chilangar), payvandlovchi, apparatchi, radiotexnik va boshqalar.

II. "Shaxs- belgi sistemasi" tipidagi kasb-kor nomlari. Bu tipdagi kasb-kor egalari nomlarining mehnati predmetlar, hodisalar va bog'liqdir. "Shaxs- belgi sistemasi" tipidagi kasb-kor belgilari u yoki bu xiliga qarab quyidagi uch guruhga bo'linadi:

a) Til belgilari (og'zaki nutq, yozma matn)bilan ishlovchi shaxslar. Ularni atashda quyidagi leksik birliklar ishlatiladi: ish yurituvchi, mashinistka, korrektor, stenografist(ka), harf teruvchi, pochtachi, pasportist(ka), xatlarni saralovchi, telefonistka –informator, shaharlaroro telefon stansiyasi telefonistikasi, telegrafchi, teletaypchi, kotiba-mashinistka va boshqalar.

b) Mavhum shakliy belgilar (raqamlar, formulalar, matematik ifodalar va boshqalar)bilan ish olib boruvchi shaxslar. Bunday shaxs nomlarini ifodalash uchun quyidagi atamalar ishlatiladi: hisobchi, g'aznachi, hisoblash mashinasi operatori, omonat g'aznasi nazoratchisi va boshqalar.

v) Ko'rgazmali-sxematik belgilar (chizmalar, sxemalar, grafiklar va bilan ish olib boruvchi shaxslar). Chizmalar darajalovchisi, xaritalardan nusxa ko'chiruvchi, marksheyder, razmetkachi, topograf, kartograf, geodezist, chizmachi-konstruktor kabilar ana shunday shaxs nomlari jumlasidandir.

[1] Kasbshunoslikning maxsus fan ekanligi haqida qarang: Вопросы профессиоведения. – М., 1992.

[2] Qarang: Вопросы профессиоведения: Титова И. П. К вопросы о классификации профессий / Вопросы теории и практики профориентации в сердней школе. – М., 1992; Человек и профессия. Вып. 1. – Л., 1989; Человек и профессия. Вып. 2. – Л., 1989; Человек и профессия. Вып. 3. – Л., 1990; Человек и профессия. -Вып. 4. – Л., 1979; Человек и профессия. Вып. – Л., 1991.

III. “Shaxs-tabiat” tipidagi kasb-kor nomlari. Hozirgi davrda bunday kasb-korlar hayotimizda muhim rol o‘ynamoqda. Ular odamning tabiatga aloqasini ifodalaydi, tabiat esa insoniyat faoliyatining tabiiy negizidir.

“Shaxs – tabiat “tipidagi kasb-kor nomlari tabiiy sistema manfaatlari nuqtai nazaridan bir necha guruhga bo‘linadi. Bular quyidagilardir:

a) Tabiatdan, uning mahsulotlaridan foydalanish bilan bog‘liq bo‘lgan kasb-kor nomlari. Bunday kasb-korlar bilan shug‘ullanuvchi shaxslarning atalishida quyidagi atamalar bilan “ish ko‘riladi”: paxtakor, cho‘pon, molboqar, sabzavotkor, asalaricha, chorvador, tovuqboqar, chorvador-usta, qo‘ychilik fermasi, bog‘chilik bog‘, tokchilik ustasi, g‘allakor, sog‘uvchi, podachi va boshqalar.

b) Tabiatni qo‘riqlash, asrash, qayta ishlash, o‘zgartirish bilan aloqador kasb-kor nomlari. Bunday kasb-kor egalari nomlari o‘rmonchi, bog‘bon, baliqchilik inspektori, o‘rmon uchastkasi mudiri, o‘rmonshunos, ko‘chatchi, o‘rmon xo‘jaligi xodimi, zootexnik, hayvonshunos, vetvrach, melioratsiya ishlari mexanizatori kabi atamalar bilan ifodalanadi.

IV. “Inson-inson” tipidagi kasb-kor nomlari. Bu xildagi kasb-korlar nomidan ham bilinib turibdiki, kishining kishi bilan munosabati, aloqasi va hokazao xatti-harakatlari bilan bog‘liqdir. Mazkur tipdagi kasb-kor va ularning egalari nomlari bir kancha kichikroq guruhlarga ajratiladi: ularning asosiylari quyidagilardan iborat:

a) Pedagogik yo‘nalishdagi kasb-kor egalari va ularning nomlari: o‘qituvchi\\muallim, ilmiy bo‘lim mudiri, maktab direktori, tilchi, adabiyotchi, tarixchi, pedagog, o‘quvchi, talaba, bog‘cha tarbiyachisi, kabinet mudiri, oliy ta’lim vaziri, rektor, prorektor, laborant, dekan, tyutor va boshqalar;

b) Yuridik yo‘nalishdagi kasb-kor egalari nomlari va ularning nomlari:yurist, oqlovchi, qoralovchi, sudya, hakam, prokuror, sudlanuvchi, sudya kotibi, prokuror o‘rinbosari, bosh prokuror, qamoqxona nazoratchisi va boshqalar;

v) Kundalik ehtiyoj xizmait bilan aloqador kasb-kor egalari va ularning nomlari:sotuvchi, xaridor, sartarosh, provodnik, yo‘lovchi, etikdo‘z, hammom mudiri, shveysar, qorovul, kimyo tozalash qabulchisi, radiousta va boshqalar;

p) Axboriy-madaniy xizmatlarda shug‘ullanuvchilar va ularning nomlari:ekskursiyachi, kutubxonachi, tarjimon, jurnalist, reportyor, kioskachi, muxbir, bloger va boshqalar;

d) Tibbiy xizmat bilan aloqador shaxslar va ularning nomlari:medik, tabib, sanitar(ka), doya, hamshira, doya, hakim, davolovchi, doktor, onkolog , tish shifokori\\ stomatolog, ko‘z shifokori\\ oftalmolog, xirurg\\ jarroh,bolalar shifokor \\ pediatr, tez yordam shifokori, bosh shifokor, sanitariya shifokori, travmatologiya bo‘limi boshlig‘i va boshqalar;

e) Umumiy ovqatlanish sohasida ishlovchilar va ularning nomlari: oshpaz, ofitsiant (ka), bufetchi, zal mudiri, yordamchi oshpaz, oshxona mudiri, idish-tovoq yuvuvchi, ovqat tarqatuvchi, salatpaz, kulinar va boshqalar;

V. “Shaxs-badiiy obraz”tipidagi kasb-kor nomlari. Bu kasb-korlar estetik ta’sir qilishning xilma-xil usullaridan foydalanib ish olib borish bilan bog‘liqdir. Mazkur tipdagi ishlar bilan shug‘ullanuvchilar olamni estetik qayta o‘zgartirish bilan mashg‘ul bo‘lishadi. Ularni quyidagi guruhlarga bo‘lish mumkin:

a) Badiiy adabiyotga aloqador shaxslar va ularning nomlari:yozuvchi, shoir, baxshi, so‘z ustasi, baxshi, romanchi, hikoyanavis, novellachi, adabiyotchi, adabiyot tanqidchisi, yozuvchilar uyushmasi raisi, tarjimon, folklorshunos va boshqalar.

b) Teatr, kino, konsert va boshqa ommaviy tomoshalarda band bo‘lgan shaxslar va ularning nomlari:artist, aktrisa, raqqos (a), hofiz, operator, postanovkachi, baletmeyster, xormeyster, grimchi, suflyor, tomoshabin, badiiy so‘z ustasi, teletomoshabin, sahnalashtiruvchi va boshqalar.

v) Musiqa olami bilan bog‘liq bo‘lgan shaxslar va ularning nomlari: musiqachi, musiqashunos, cholg‘uchi, dirijyor, kapelmeyster, g‘ijjakchi, naychi, kompozitor bastakor, doirachi, yakka cholg‘uchi va boshqalar;

g) Qurilish-me’morchilikda va boshqa obyektlarda bezakchilik ishlar bilan shug‘ullanuvchi shaxslar va ularning nomlari: naqqosh, bo‘yoqchi, bo‘yoqchi-suvoqchi, pardozlovchi, mozaikachi, parketchi, qolipchi-shakl soluvchi, plita yotqizuvchi, arxitektura detallarini soluvchi, o‘ymakor, o‘yma soluvchi, sangtarosh, marmartarosh va boshqalar.

Xulosa qilib aytganda o‘zbek tilida mehnat jarayonida ishtirok etuvchilar, turli kasb-kor egalari nomlari bilan bog‘liq shaxs nomlarining yuzaga kelishi bilan bog‘liq ekstralingvistik omillar ona tilimizda mehnat faoliyati jarayoni bilan bog‘liq bo‘lgan shaxs nomlarini ifodalovchi minglab maxsus leksemalarning yuzaga kelishiga olib keldi. Bu esa ularning shakllanishi, rivojlanishi hamda konseptosferasi bilan bog‘liq jarayonlarni tadqiq etishda o‘z yechimini topishi zarur bo‘lgan masalalardan biri hisoblanadi.

Rezyume. mazkur maqolada o‘zbek tili lug‘aviy qatlamining salmoqli qismni tashkil qiluvchi shaxs nomlarining yuzaga kelish omillari xususida fikr bildirilgan. SHuningdek jamiyat hayotidagi o‘zgarishlar, jumladan, fan-texnika rivojlanishi natijasida kasb-korlarning muhim psixologik belgilariga ko‘ra shaxs nomlari “shaxs

–texnika”,”shaxs- belgi sistemasi”, ”shaxs-tabiat”, “inson-inson”,”shaxs-badiiy obraz” tiplarga bo‘lib ttavsiflangan.

Resume. This article expresses an opinion about the factors of the emergence of personal names, which make up a significant part of the lexical layer of the Uzbek language. Also, as a result of changes in the life of society, including the development of science and technology, personal names according to important psychological characteristics of professions - «man-technology», «man-symbol-system», «man-nature», «man-man», «personal-artistic image» are divided into types.

Резюме. В данной статье высказывается мнение о факторах возникновения личных имен, составляющих значительную часть лексического пласта узбекского языка. Также в результате изменений в жизни общества, в том числе развития науки и техники, личные имена по важным психологическим характеристикам профессий - «человек-техника», «человек-символ-система», «человек-природа», «человек-человек», «личностно-художественный образ» делится на типы.

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta’lim. 2024; 10
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

INGLIZ TILI BIZNES DISKURSIDA DUNYONING PAREMIOLOGIK MANZARASI

Qodirova Mukaddas Tog‘ayevna,
Termiz davlat universiteti
Ingliz tili va adabiyoti kafedrasi dotsenti

Bugungi globallashuv jarayonida biznes muloqoti xalqaro miqyosda katta ahamiyat kasb etmoqda. Ingliz tili esa xalqaro biznes tilining asosiy vositasiga aylangan bo‘lib, bu sohada ishlatiladigan turli nutqiy birliklar va ular orqali ifodalanadigan ma’no qatlamlari alohida qiziqish uyg‘otmoqda. Xususan, tilning paremiologik jihatlari – maqol, matal, idiomalar – faqatgina muloqot vositasi bo‘lib qolmay, balki turli madaniyatlarning dunyoqarashi, qadriyatlari va mantiqiy asoslarini aks ettiradi. Biznes diskursida bu birliklar alohida rol o‘ynaydi, chunki ular muloqot jarayonida an’anaviy bilimlarni ifoda etish, madaniy hodisalarni tahlil qilish va muayyan ma’nolarni qisqa va obrazli shaklda yetkazishga xizmat qiladi.

Biznes diskurs – bu biznes muhitida kechadigan muloqot shakli bo‘lib, u professional faoliyat, tijorat bitimlari va tashkilotlararo aloqalarning til orqali ifodalanishidan iboratdir. Biznes diskursining asosiy xususiyatlari aniq maqsadga qaratilganlik, strategik mulohaza va muloqot ishtirokchilari o‘rtasida o‘zaro manfaatlarni uyg‘unlashtirish bilan bog‘liq. Ushbu diskursning o‘ziga xos xususiyati shundaki, u rasmiy, lo‘nda va maqsadga muvofiq bo‘lib, ko‘pincha ijtimoiy-iqtisodiy maqsadlarga erishish uchun qaratilgan nutqiy vositalarni o‘z ichiga oladi. Biznes sohasida muloqotda qo‘llaniladigan til ko‘pincha raqamlar, statistikalar, faktlar bilan boyitilgan bo‘lsa-da, nutqiy samaradorlikni oshirish uchun obrazli vositalar, jumladan, *paremiologik birliklar* ham keng qo‘llaniladi.

Paremiologik birliklar – bu til va madaniyatning ajralmas qismi bo‘lib, ular orqali har bir jamiyatning dunyoni qanday qabul qilishi, unga qanday baho berishi ko‘rinadi. Ingliz tili biznes diskursida bu turdagi birliklar, xususan idiomalar, xalqaro tijorat aloqalarida faol ishlatiladi. Ular biznes jarayonlarida qatnashuvchi shaxslarning ma’no anglatish imkoniyatlarini kengaytiradi, muzokaralar jarayonida madaniy kontekstni tushunishga yordam beradi hamda muloqotdagi turli xil ijtimoiy rollarni ifoda etadi. Shunday ekan, paremiologik birliklar nafaqat tilshunoslik, balki prag-